

ВЛИЈАНИЕ НА ПАНДЕМИЈАТА ОД КОВИД-19 ВРЗ РОДОВО ОДГОВОРНОТО БУЏЕТИРАЊЕ ВО ОПШТИНА ВЕЛЕС

Публикацијата е изработена од Фајнанс тинк – Институт за економски истражувања и политики, во рамките на проектот на UN Women „Промовирање на родово-одговорни политики и буџети: кон транспарентно, инклузивно и отчетно управување во Република Северна Македонија“, финансиски поддржан од Швајцарската агенција за развој и соработка и Шведската агенција за меѓународна соработка и развој - Сида.

Мислењата и ставовите изразени во оваа публикација се мислења и ставови на авторите и нужно не ги претставуваат мислењата и ставовите на UN Women, Обединетите нации или на другите придружни организации.

ВЛИЈАНИЕ НА ПАНДЕМИЈАТА ОД КОВИД-19 ВРЗ РОДОВО ОДГОВОРНОТО БУЏЕТИРАЊЕ ВО ОПШТИНА ВЕЛЕС

Авторки:

Благица Петрески

Finance Think - Институт за економски истражувања и политики

Деспина Туманоска

Finance Think - Институт за економски истражувања и политики

Мај, 2021

СОДРЖИНА

1. СОЦИЈАЛНА КАРТА НА ОПШТИНА ВЕЛЕС	6
1.1. Локација, големина и население	6
1.2. Пазар на труд	7
1.3. Образование	8
1.4. Социјална заштита	9
1.5. Здравство	11
2. МЕТОДОЛОГИЈА И ПОДАТОЦИ	12
3. БУЏЕТ НА ОПШТИНА ВЕЛЕС ПРЕД КОВИД-19	13
3.1. Структура на приходи	13
3.2. Структура на расходи	14
3.3. Преглед на годишните програми на Општина Велес од родова перспектива	14
3.3.1 Активности од годишни програми на Општина Велес, директно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	14
3.3.2 Активности од годишни програми на Општина Велес, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	16
3.3.3 Буџетска структура на активности насочени кон унапредување родова еднаквост	18
4. СОСТОЈБА СО КОВИД-19 НА ЛОКАЛНО НИВО	21
4.1 Движење на КОВИД-19	21
4.2 Здравствена заштита на локално ниво	21
4.3 Мерки за спречување на ширењето на вирусот	22
5. БУЏЕТ НА ОПШТИНА ВЕЛЕС ПО КОВИД-19	24
5.1. Ребаланс на општинскиот буџет	24
5.2. Влијание на ребалансот врз годишните програми што придонесуваат кон родова еднаквост	26
6. ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ	29

ЛИСТА НА ТАБЕЛИ

ТАБЕЛА 1.1: Процена на население во општина Велес, во 2019 година, по возраст	6
ТАБЕЛА 1.2: Активни претпријатија, по големина	7
ТАБЕЛА 1.3: Активни претпријатија, по сектор	7
ТАБЕЛА 1.4: Запишани ученици/чки во основно образование, по одделенија	8
ТАБЕЛА 1.5: Наставници/чки во основните и во средните училишта, по пол	9
ТАБЕЛА 1.6: Вработени лица во детски градинки, по пол	9
ТАБЕЛА 1.7: Број на корисници на одделни парични права од социјална заштита, 2018 година	10
ТАБЕЛА 1.8: Карактеристики на здравствен регион Велес	11
ТАБЕЛА 3.1: Активности директно насочени кон унапредување на родова еднаквост	15
ТАБЕЛА 3.2: Активности од програмата за уредување градежно земјиште, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	16
ТАБЕЛА 3.3: Активности од програмата за образование, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	17
ТАБЕЛА 3.4: Активности од програмата за социјална заштита, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	18
ТАБЕЛА 4.1: Број на заболени, активни, оздравени и починати лица од КОВИД-19	21
ТАБЕЛА 4.2: Вработени лица на инфективно одделение во ЈЗУ Општа болница - Велес, по пол	22
ТАБЕЛА 4.3: Вработени лица во болнички одделенија со пациенти од КОВИД-19	22
ТАБЕЛА 4.4: Мерки за намалување на влијанието на КОВИД-19	22
ТАБЕЛА 5.1: Промени во буџетот на програмите со родова перспектива настанати со ребалансот за 2020 година; во илјади денари	28

ЛИСТА НА ГРАФИКОНИ

ГРАФИКОН 3.1: Структура на буџетски приходи	13
ГРАФИКОН 3.2: Структура на буџетски расходи	14
ГРАФИКОН 3.3: Структура на програмите на Општина Велес од аспект на соодветност на активностите за унапредување на родовата еднаквост	19
ГРАФИКОН 3.4: Издвоени буџетски средства според категоризација на програмите	19
ГРАФИКОН 3.5: Издвоени средства соодветни за унапредување на родовата еднаквост, според програма и категоризација	20
ГРАФИКОН 5.1: Ребаланс на буџетот на Општина Велес, преглед на промената на приходи и на расходи	25
ГРАФИКОН 5.2: Промена на програмите на Општина Велес со ребалансот на буџетот за 2020 година	25

1. СОЦИЈАЛНА КАРТА НА ОПШТИНА ВЕЛЕС

1.1. Локација, големина и население

Општина Велес се наоѓа во централното подрачје на државата, во Вардарскиот регион на Република Северна Македонија, меѓу скопските општини Зелениково и Петровец, меѓу општините Свети Николе, Лозово, Градско и Чашка. Општината зафаќа површина од 427,5 км² и има 129 жители на квадратен километар густина на населеност. Во Велес постојат вкупно 14 урбани заедници и 30 рурални населби.

Според последниот официјален попис од 2002 година (Државен завод за статистика, 2005 година)¹, вкупниот број население во општина Велес изнесува 55.108 жители, од кои 50,1 проценти се мажи и 49,9 проценти се жени, од кои речиси 85 проценти живеат во градот Велес и во приградската населба Превалец. Според етничката припадност, 92 проценти од населението во општина Велес се Македонци, четири проценти се Турци, речиси два процента се Роми, а другите етнички групи се застапени со помалку од еден процент.

Според процената на Државниот завод за статистика², во 2019 година населението во Општина Велес брои 53.988 жители, од кои 26.925 жени и 27.063 мажи. Анализата на населението во однос на возраста покажува дека речиси 70 проценти од жителите на општината се работоспособно население на возраст меѓу 15 и 64 години. Сепак, оваа бројка само индицира на вкупното работоспособно население во општината, со оглед на тоа што еден дел од нив се неактивни и не ја нудат својата работна сила на (локалниот) пазарот на труд. Дополнително, табела 1.1 покажува дека во општината живеат 3.698 деца во предучилишна возраст, а 8.798 лица се во пензионерски години, повозрасни од 64 години, со што коефициентот на старосна зависност изнесува 46,4 проценти и е во линија со коефициентот за Вардарскиот регион од 46,1 проценти (Државен завод за статистика на РСМ, 2020 година)³. Притоа, 55 проценти од населението постаро од 64 години се жени, а 45 проценти се мажи. Во другите возрасни групи не се забележуваат значителни родови разлики.

ТАБЕЛА 1.1

Процена на население во општина Велес, во 2019 година, по возраст

	до 6	7 - 14	15 - 29	30 - 39	40 - 49	50 - 59	60 - 64	65+
Вкупно	3.698	4.623	9.381	8.383	7.518	7.789	3.798	8.798
Мажи	1.899	2.377	4.824	4.363	3.893	3.836	1.875	3.996
Жени	1.799	2.246	4.557	4.020	3.625	3.953	1.923	4.802

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

¹Државен завод за статистика на Република Северна Македонија (2005) Попис на населението, домаќинствата и становите 2002 година

²Државен завод за статистика на Република Северна Македонија. Население во Република Македонија на 31.12 според специфични групи по возраст, по пол, по општини, според промените во територијалната поделба во 2014 година, по години

³Државен завод за статистика на Република Северна Македонија (2020) Регионите во Република Северна Македонија

1.2. Пазар на труд

Општина Велес се наоѓа во Вардарскиот регион во земјава, кој се карактеризира со стапка на невработеност од 10,8 проценти, која е многу пониска од националната стапка на невработеност од 17,3 проценти во 2019 година. Вардарскиот регион, според висината на стапката на вработеност, која изнесува 55,2 проценти, е трет по ред (по Југозападниот регион и Пелагонискиот регион) во земјата. Инаку, стапката на вработеност е значително повисока од просекот од 47,3 проценти, додека стапката на активност е 61,8 процент. Но, ако се анализираат податоците за стапката на невработеност во Вардарскиот регион, заклучокот е дека жените се во понеповолна положба во однос на мажите, со оглед на тоа што нивната стапка на невработеност (12 проценти) е повисока од таа кај мажите (9,9 проценти), а и двете стапки се пониски од националниот просек од 17,3 проценти (Државен завод за статистика, 2020 година)⁴. Заклучно со 31 октомври 2020 година, во Велес се регистрирани 5.365 невработени лица, од кои 2.611 (48,7 проценти) се жени, а другите се мажи.⁵

Во однос на деловните субјекти што работат на територија на општина Велес, во 2019 година има 1.830 активни субјекти, од кои најголем број или 71,6 проценти се микропретпријатија што вработуваат до 10 лица (табела 1.2).

ТАБЕЛА 1.2

Активни претпријатија, по големина

Вкупно	Микро	Мали	Средни	Големи
1.830	1.310	491	20	9

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

Според секторот во кој дејствуваат, најголем дел од активните деловни субјекти работат трговија на големо и на мало и преработувачка индустрија (табела 1.3). Според ИЛО/ЕБРД (2020 година)⁶ најпогодени сектори од кризата предизвикана од КОВИД-19 се угостителство, трговија, транспорт и складирање и градежништво, каде што спаѓаат повеќе од една половина од активните деловни субјекти во општината, што би можело да доведе до намалена моќ за плаќање на обврските кон општината и оттука намалени приходи во општинскиот буџет.

Во однос на деловните субјекти што работат на територија на општина Струмица, во 2019 година има 2541 активни субјекти, од кои најголем број или 66,6 проценти се микропретпријатија што вработуваат до 10 лица (табела 1.3).

ТАБЕЛА 1.3

Активни претпријатија, по сектор

Сектор	Број на активни субјекти
ВКУПНО	1.830
Земјоделство, шумарство, рибарство	92
Рударство	11
Преработувачка индустрија	229
Снабдување со електрична енергија	1
Снабдување со вода	6
Градежништво	89
Трговија на големо и на мало	603
Транспорт и складирање	169
Објекти за сместување и за храна	90
Информации и комуникации	31
Финансиски дејности и осигурување	7
Дејности во врска со недвижен имот	9
Стручни, научни и технички дејности	186
Административни и помошни услужни дејности	32
Јавна управа и одбрана	4
Образование	30
Здравствена и социјална заштита	81
Уметност, забава и рекреација	38
Други услужни дејности	122

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

⁴Државен завод за статистика на Република Северна Македонија (2020 година) Регионите во Република Северна Македонија 2020 година

⁵Податок добиен од Агенција за вработување на Република Северна Македонија

⁶ILO/EBRD (2020) COVID-19 and the world of work: Rapid assessment of the employment impacts and policy responses in North Macedonia. International Labour Organization 2020

Столбот на велешката економија се неколку компании од прехранбената индустрија („Благој Ѓорев“, „Агрија“, „Мирана“), машинската индустрија („Брако“ и „Феро инвест“), трговијата („Жито маркети“) и странските компании („Ронтис“ и „Маккарт“). Во Велес има и девет текстилни фабрики во кои најчесто се вработуваат жени, каде што беа регистрирани првите кластери на вирусот корона, уште во мај 2020 година.⁷

1.3. Образование

Образованието во општина Велес се изведува во 19 редовни основни училишта, едно специјално основно училиште и во едно основно уметничко училиште, и во четири средни училишта што нудат гимназиско и стручно образование од областа на хемиско-технолошката, економската, машинската, електротехничката, сообраќајната и од угостителската струка. Поради местоположбата на основните училишта, како и поради потребата од поголема

достапност до образование на децата со посебни развојни и образовни потреби, за 295 ученици/чки (265 во редовните основни училишта и 30 ученици/чки во специјалното основно училиште) се обезбедува организиран превоз од и до нивниот дом.

Во учебната 2019/2020 година, во основните училишта во Велес се запишани 4.499 ученици/чки, 52 проценти ученички и 48 проценти ученици. Во средните училишта во општина Велес, во учебната 2019/2020 година се запишани вкупно 2.836 ученици, од кои 48,5 проценти се девојчиња, а 51,5 проценти се момчиња. Од вкупниот број ученици/чки во основно образование, 46,9 проценти или 2.112 деца се ученици во првите четири одделенија, до 10-годишна возраст (табела 1.4). Тоа укажува дека исто толкав број вработени родители добија право на ослободување од работа и од работни обврски во периодот 10 март – 8 јули 2020 година, со одлуката на Владата донесена на 10 март 2020 година во насока на спречување на ширењето на КОВИД-19.

ТАБЕЛА 1.4

Запишани ученици/чки во основно образование, по одделенија

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Вкупно	537	530	504	541	506	532	465	448	436
Ученички	260	261	250	265	239	252	219	210	226
Ученици	277	269	254	276	267	280	246	238	210

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

⁷<https://sdk.mk/index.php/dopisna-mrezha/site-shest-novozarazeni-od-koronavirus-vo-vel-es-se-rod-nini-na-veke-bolnite/>

Истата учебна година во основно образование во Велес се вработени 338 наставници/чки, од кои најголем дел, или 316 се наставници/чки во редовните основни училишта, а 22 работат во специјалните основни училишта. Без разлика на видот на училиште, редовно или специјално, родовата анализа на вработените наставници/чки во табела 1.5 покажува доминантност на вработени наставнички, наспроти наставници. Од вкупниот број наставници/чки во редовното основно образование, 374 или 67 проценти се жени, а само 78 од наставниците се мажи. Притоа, од 22 наставници/чки во специјалните основни училишта, само двајца се мажи. Во средните училишта во Велес се вработени вкупно 201 наставник/чки, од кои 125 (62 проценти) се жени, а 76 (38 проценти) се мажи. Од сите наставници/чки во средните училишта, 16 (осум мажи и осум жени) работат со скратено работно време.

ТАБЕЛА 1.5

Наставници/чки во основните и во средните училишта, по пол

Вид училиште	Пол	Број на наставници/чки
Редовни основни училишта	жени	260
	мажи	78
Специјални основни училишта	жени	20
	мажи	2
Средни училишта	жени	125
	мажи	76

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

Родовата анализа на наставниците/чките во основните и во средните училишта во општина Велес покажува дека образованието во оваа општина го водат жени, кои директно се засегнати со одлуката на Владата за затворање на училиштата донесена на 10 март 2020 година, како една од мерките за спречување на ширењето на КОВИД-19.

1.4. Социјална заштита

Социјалната заштита во општина Велес се нуди преку следнава мрежа на установи и институции:

- Детска градинка за згрижување деца во предучилишна возраст, до шест години;
- Меѓуопштински центар за социјална работа
- Дневен центар за деца со оштетен вид
- Дневен центар за лица со попреченост

Во општина Велес има една јавна општинска установа детска градинка „Димче Мирчев“ за згрижување деца на предучилишна возраст. Дејноста во установата се врши во шест организациски единици, од кои три функционираат на територија на општина Велес и по еден објект во општина Градско, Чашка и во село Караслари. Според податоците од Општината, оваа јавна установа има капацитет за згрижување на 1.042 деца, но во шесте организациски единици во 2019 година биле згрижени 1.359 деца или 317 деца над капацитетите. Бројот на згрижени деца во оваа установа е 28,2 проценти од вкупниот број деца на предучилишна возраст што живеат во Велес. И покрај тоа, 89 деца не биле примени во градинка поради недостиг од слободни места, што, пак, укажува на потреба од проширување на постојниот капацитет и од нови слободни места за згрижување деца.

Во установата има вкупно 139 вработени, од кои 123 се жени. Мажите се најчесто вработени како административни и технички работници, а има и еден воспитувач (табела 1.6).

ТАБЕЛА 1.6

Вработени лица во детски градинки, по пол

	Директори/ки и стручни соработници/чки	Негуватели/ки	Воспитувачи/ки	Административни и технички работници/чки	Готвачи/ки
Вкупно	6	64	31	28	10
Жени	5	64	30	16	8
Мажи	1	0	1	12	2

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

Центарот за социјална работа (ЦСР) Велес е меѓуопштински центар со надлежност за општините Велес, Чашка и Градско, иако располага со канцеларии само во општина Велес, каде што жителите на овие три општини може да ги добијат социјалните услуги за информирање и за упатување, стручна помош и поддршка и советување, како и да ги реализираат своите права за парична помош. Табела 1.7 дава преглед на бројот на корисници на социјална парична помош.

ТАБЕЛА 1.7

Број на корисници на одделни парични права од социјална заштита, 2018 година

Вид помош	Број на корисници
Гарантирана минимална помош	1938
Надомест за помош и за нега од друго лице	2316
Еднократна парична помош	837
Детски додаток	227
Еднократна парична помош за новороденче	231
Посебен додаток	283
Родителски додаток за (трето) дете	1021
Паричен додаток за греење	1478

Извор: Јавна установа Меѓуопштински центар за социјална работа - Велес

Во Велес има две институции во кои се нудат услуги за дневен престој на одредени категории граѓани: дневен центар за деца со оштетен вид и дневен центар за лица со попреченост што се во надлежност

на Министерство за труд и социјална политика и на локалниот Центар за социјална работа, но и општината помага за нивното функционирање. Па така, во програмата за социјална заштита за 2020 година се издвоени половина милион денари за финансирање на еден од овие два дневни центра. Од 2013 година, па наваму, Општина Велес ја нуди услугата помош и нега во дом на стари лица, преку тимови составени од медицинска сестра и физиотерапевт, но бројот на корисници на годишно ниво е варијабилен и зависи од буџетот на Општината. Во годишната програма за социјална заштита за 2020 година се издвоени 200 илјади денари за сервисни услуги за стари лица во нивниот дом. Покрај тој, за 2020 година се планирани и издвоени финансиски средства за услугата лична асистенција на лица со ограничена мобилност (200 илјади денари), народна кујна (400 илјади денари) и за дневниот центар за деца изложени на ризик (500 илјади денари). Дополнително, Општината планира 550 илјади денари за социјална заштита на локалното население преку обезбедување финансиска помош на социјално ранливи граѓани, набавка на социјални пакети, поддршка на жртви на семејно насилство и на маргинализирани групи, како бездомници, корисници на опојни дроги, поранешни затвореници и слично. За локалното население е особено важна поддршката за жртви на семејно насилство. Во 2019 година се регистрирани 33 жртви на семејно насилство, од кои 30 се жени, но во општината нема соодветна установа за нивно привремено згрижување.

1.5. Здравство

Здравствениот регион Велес е еден од 30 здравствени региони во Република Северна Македонија, а опфаќа 87 населени места, вклучувајќи ги и општините Лозово, Градско и Чашка, и речиси 66 илјади жители. Карактеристиките на овој здравствен регион се прикажани во табела 1.8.

ТАБЕЛА 1.8

Карактеристики на здравствен регион Велес

Површина во км ²	Број на населени места	Број на жители	Жители на км ²
1.552	87	65.933	42,8

Извор: Институт за јавно здравје на Република Северна Македонија

Во здравствен регион Велес има 182 лекари, од кои 100 се специјалисти, 57 се лекари по општа медицина, а другите 25 се специјализанти. Во овој регион има шест

лекари специјалисти и шест здравствени работници што работат во дејноста здравствена заштита на жени (Институт за јавно здравје, 2019 година)⁸. Со исклучок на Скопскиот регион, здравствениот регион Велес е со најголем број здравствен персонал што нуди заштита на жени.

Здравствената заштита во општина Велес се нуди од четири јавни институции: ЈЗУ Здравствен дом – Велес, со шест служби од доменот на примарната и на здравствената заштита, ЈЗУ Општа болница, ЈЗУ Специјални болници за градни болести и туберкулоза „Јасен“ и Центар за јавно здравје – Велес, како и од приватни здравствени установи. Во општата болница во Велес има вкупно 380 вработени, од кои 304 се жени, а 76 мажи. Во оваа установа се нудат услуги од областа на болничката дејност, превентивна заштита, дијагностика и специјалистички услуги, меѓу кои и тие од областа на инфективните болести, за чиешто работење зборуваме подетално во дел 4.2.

Извор: Photo by Ashkan Forouzani/Unsplash

⁸Институт за јавно здравје на Република Северна Македонија (2019 година) Здравствена карта на Република Северна Македонија 2018 година

2. МЕТОДОЛОГИЈА И ПОДАТОЦИ

Целта на оваа анализа е брза процена на влијанието на пандемијата од КОВИД-19 на локалните програми и активности насочени кон унапредување на родовата еднаквост на локално ниво. Анализата користи пристап до документациска анализа на локалниот буџет за 2020 година и на сите направени ребаланси, како и анализа на сите постојни локални програми со цел идентификација на родовоспецифични активности. Притоа, документациската анализа е спроведена низ следниве чекори:

1. Буџетска анализа на структурата на приходите и на расходите на општината (според намена на ниво на ставка) со цел утврдување на финансискиот потенцијал.
2. Анализа на сите локални програми за 2020 година, со цел утврдување активности што се насочени кон унапредување на родовата еднаквост во општината. Притоа, активностите директно насочени кон унапредување на родовата еднаквост се категоризирани со 2; 1 доколку се индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост; и 0 доколку не придонесуваат за унапредување на родовата еднаквост во општината. Притоа, директно насочените активности имаат примарна цел да ја унапредат родовата еднаквост во општината, додека индиректните не целат примарно кон унапредување на родовата еднаквост, но нивното спроведување може да придонесе кон зголемување на еднаквите можности на жените и на мажите.
3. Буџетска анализа на активностите што во точка три се категоризирани со 1 и со 2, со цел утврдување на учеството на алоцираните средства за нивно спроведување во вкупната програма и во буџетот на Општината.
4. Споредбена анализа на иницијалниот буџет и на неговите ребаланси, со цел утврдување на ефектите од КОВИД-19 врз финансискиот потенцијал на општината и врз активностите насочени кон унапредување на родовата еднаквост.

Во рамки на документациската анализа се користени податоци од буџетот на Општина Велес за 2020 година, трите ребаланси на буџетот за 2020 година и локалните годишни програми за 2020 година што се јавно достапни. Како извор на податоци се користени веб-страницата на општината, службените весници, податоци добиени од локалните институции и од секторот за изработка на буџет при Општина Велес.

Со цел збогатување на анализата со квалитативни наоди, на 4 декември 2020 година е спроведено интервју со координаторката за еднакви можности на Општина Велес, во согласност со претходно утврден полуструктуриран водич за интервју. Целта на интервјето е добивање квалитативни наоди за учеството на координаторката и на комисијата за еднакви можности во процесот на подготовка и на разгледување на локалните годишни програми заради вклучување на принципот на еднакви можности и за да се утврди дали и во која мера КОВИД-19 изврши влијание врз програмата за еднакви можности на мажите и на жените и врз други програми во кои е вметната родовата перспектива. Дополнително, спроведено е и интервју со претставник на секторот за социјална заштита при Општина Велес, со цел добивање подетален увид во активностите и во буџетот наменет за активности во оваа програма.

За да добиеме увид во потребите на локалните жени и мажи за активности што се во надлежност на локалната власт (социјална заштита, уредување градежно земјиште, образование, паркови и зеленило и слично) со цел подобрување на квалитетот во заедницата и унапредување на родовата еднаквост, како и влијанието на пандемијата врз животот во локалната заедница, спроведена е фокусна група со жители на општина Велес, чиешто регрутирање следеше структуриран тек. Имено, за учесници беа избрани жители на општината што имаат искуство во користење некоја активност од општината (на пример, еднаквостна финансиска помош) или имаат потреба од активност што може да ја понуди општината со цел унапредување на родовата еднаквост и квалитетот на живот.

3. БУЏЕТ НА ОПШТИНА ВЕЛЕС

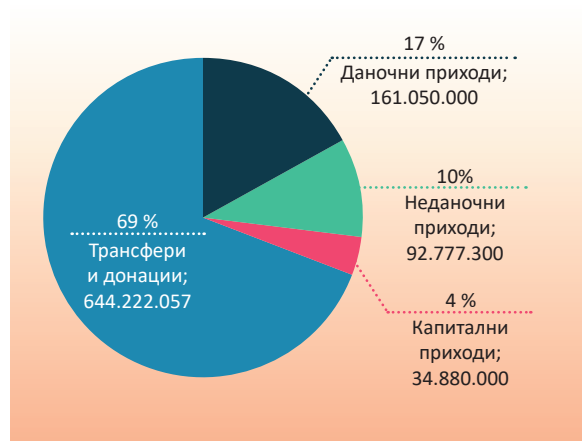
ПРЕД КОВИД-19

3.1. Структура на приходи

Анализата на буџетот на Општина Велес, планиран за 2020 година, ја почнуваме со преглед на структурата на приходи, прикажана на графикон 3.1. Тоа што се гледа јасно е дека Општината е **зависна од финансирање од централниот буџет, со оглед на тоа што две третини** од приходите на Општината се по основа на трансфери и на донации што, главно, се користат за извршување на пренесените надлежности во образованието, културата и во детските градинки. Следен извор на финансирање според големината се **даночните приходи, со учество од 17 проценти** од вкупните приходи. Во оваа категорија, најголем дел (59 проценти) отпаѓаат на приходи за даноци на специфични услуги, во кои спаѓаат различни комунални такси (за привремен престој, за истакнување фирма, односно назив на деловна просторија, за користење улици со различни возила, што се плаќа при регистрација на возилата, за користење и одржување јавно осветлување, за истакнување реклами и информации, за паркирање, надомест од комунална дејност и други). Другите даноци во надлежност на општината учествуваат со 41 процент, од кои најголеми се даноците на имот (30 проценти), такси за користење или дозволи за вршење дејност (четири проценти) и данок од доход, добивка и капитални добивки (седум проценти). **Капиталните приходи учествуваат со четири проценти** во вкупните приходи и, главно, доаѓаат од продажба на општинско земјиште и од закуп на земјоделско земјиште во сопственост на државата. **Неданочните приходи учествуваат со 10 проценти** во вкупните приходи и се однесуваат на глоба, судски и административни такси, такси и надомест и други владини услуги, или таканаречени парафискални давачки за компаниите и за жителите на општината. Ваквата структура упатува на тоа дека општината е зависна од трансферите од централниот буџет, но, исто така, собраните приходи по основа на доход, добивка и капитални добивки, иако се релативно мали, сепак, во споредба со други општини упатуваат на тоа дека општина Велес има поразвиена економија и поголем економски потенцијал.

ГРАФИКОН 3.1.

Структура на буџетски приходи

Извор: Буџет на Општина Велес, пресметка на авторите

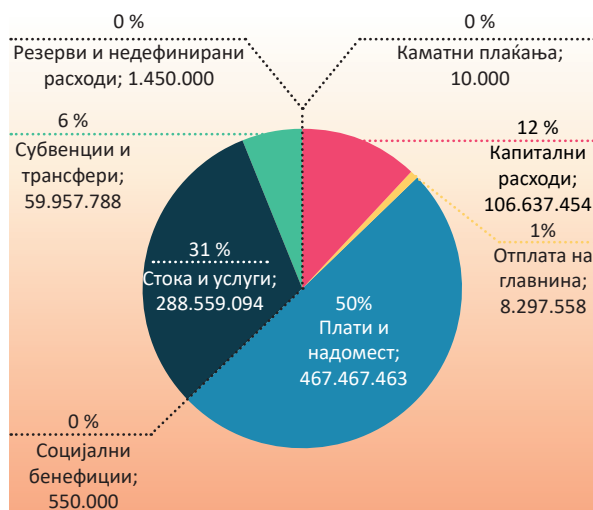
3.2. Структура на расходи

Структурата на буџетските расходи на Општина Велес е претставена на графикон 3.2 и упатува на податокот дека една половина од расходите се наменети за **плати и за надомест**, во кои спаѓаат платите и придонесите на администрацијата на Општината и на лицата вработени во противпожарна заштита, основно и средно образование, детски градинки и во култура. Следна категорија по големина е **стока и услуги** (31 процент) што опфаќаат различни трошоци за договорни услуги, комунални услуги, греење, комуникација и транспорт, материјали и ситен инвентар, патни и дневни расходи, поправки и тековно одржување и привремени вработувања. **Капиталните расходи**, иако имаат најголем потенцијал за поттикнување на економскиот развој, имаат умерено учество од 12 проценти, од кои најголем дел (74 проценти) се наменети за градежни активности. Субвенциите и трансферите учествуваат со шест проценти во вкупните приходи. Со помалку од еден процент во вкупните расходи учествуваат **отплатата на долгови, камата и резерви**.

Структурата на расходите на Општината упатува дека најголем дел од средствата се трошат за плати и за тековни расходи, додека развојната компонента е релативно малку застапена. Оттука, од родова перспектива, придобивките од ваквата структура, главно, би биле преку каналот на вработувања во јавниот сектор во надлежност на Општината, поради поголемата застапеност на жените во тие институции. Втор канал се програмските активности насочени кон унапредување на родовата еднаквост, кои може да бидат искористени од категориите за стока и услуги и за капитални расходи, за кои не може да се извлече заклучок само од општата структура на расходи, па анализата ја продлабочуваме во следната точка.

ГРАФИКОН 3.2

Структура на буџетски расходи

Извор: Буџет на Општина Велес, пресметка на авторите

3.3. Преглед на годишните програми на Општина Велес од родова перспектива

3.3.1 Активности од годишните програми на Општина Велес, директно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Со цел обезбедување еднакви можности на мажите и на жените, жители на општина Велес, а во согласност со Законот за еднакви можности на жените и на мажите⁹, членот 14, Општината е должна во рамки на своите годишни програми, планови и стратегии да го вклучи принципот за родова еднаквост и да ги промовира и унапреди еднаквите можности меѓу жените и мажите. За таа цел, во 2005 година е формирана комисија за еднакви можности, чијашто обврска е контрола и спроведување на законот на општинско ниво.

Во моментот, комисијата за еднакви можности (КЕМ) на Општина Велес има пет члена, од кои четири жени и еден маж, членови на советот на Општината. Општините се должни од редот на државните службеници да изберат координатор/ка и заменик координатор/ка за еднакви можности на жените и на мажите. КЕМ нема законска обврска за подготовка на програми, планови или стратегии за еднакви можности на жените и на мажите, но многу општини, меѓу кои и Општина Велес, подготвуваат вакви документи. Иако повеќето општини ги подготвуваат на годишно ниво, Општина Велес нема програма за 2020 година, туку локален акциски план за периодот 2017-2020 година и локална стратегија за родова еднаквост за периодот 2013-2020 година. Единствено, дадена е временска рамка во локалниот акциски план, но најголем дел од активностите се предвидени да се реализираат во целиот период на времетраење на планот, 2017-2020 година, па оттука не е јасно кои активности се планирани за спроведување во 2020 година. Се знае само дека активност за вклучување на родовата перспектива во мерките за вработување е предвидена за 2020 година, но не е познат буџетот што е предвиден за нејзино спроведување.

Сепак, активност од програмата за социјална заштита „активности по оперативен план за родова рамноправност“ покажува дека за оваа намена се алоцирани 200 илјади денари за спроведување активности, чијашто примарна цел е унапредување на родовата еднаквост во општината.

⁹Службен весник на Република Северна Македонија 6/12. Закон за еднакви можности на мажите и жените

Освен во подготовка на планот и во стратегијата за еднакви можности, КЕМ е вклучена и во подготовка и разгледување на другите годишни програми под надлежност на Општината, утврдени со Законот за локална самоуправа, член 22.¹⁰

Учествуваме на јавните расправи кога се создаваат програмите. На совет на Општината ги разгледуваме сите предложени програми, имаме право да реагираме, да донесеме амандман, да иницираме измена... – координаторка за еднакви можности.

Според овој закон, Општината е задолжена да изработува годишни програми за следниве надлежности: локален економски развој, образование, социјална заштита, спорт, млади, култура, локални патишта и улици, информатичка технологија, градежно земјиште, противпожарна заштита, меѓународна соработка и соработка со НВО. Притоа, родовата перспектива треба да биде вклучена во сите годишни програми, со цел обезбедување еднакви можности и унапредување на животот на жените и на мажите во локалната заедница. Сепак, анализата на годишните програми на Општина Велес покажува дека родовата перспектива не е директно вклучена во ниту една друга програма, ниту се земени предвид различните потреби на жените и на мажите што живеат во локалната заедница. Сепак, деталната анализа на програмите и социјалната карта на општина Велес покажуваат дека две активности може да се категоризираат како директно насочени кон унапредување на родовата еднаквост: 1) Поддршка на бизнис-секторот за организирање на традиционалниот фестивал „Питијада“ и 2) Поддршка на лица што се жртви на семејно насилство. Објаснувањето зад оваа категоризација е дека на споменатиот фестивал „Питијада“ мнозинството учесници се жени, а во однос на втората активност, пак, прегледот на социјалната заштита во општина Велес во дел 1.4 покажа дека од 33 регистрирани жртви на семејно насилство, 30 се жени. Сепак, средствата и за двете програми се ограничени, само 300 илјади и 50 илјади за двете активности, соодветно, што во однос на вкупните расходи на општината се многу малку.

ТАБЕЛА 3.1

Активности директно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Програма	Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
Програма за социјална заштита	Активности по оперативен план за родовата еднаквост	200.000	4,1 %
Програма за локален економски развој	Организација на фестивал „Питијада“	300.000	2,3 %
Програма за социјална заштита	Поддршка на жртви на семејно насилство	50.000	1,02 %

Извор: Годишни програми на Општина Велес за 2020 година

Конкретно, активност за поддршка на жртви на семејно насилство предвидува финансиска помош од 5.000 денари за лица што се жртви на семејно насилство, според список доставен од Центарот за социјална работа - Велес. Во 2020 година, ваква финансиска помош е дадена на 10 лица (девет жени и еден маж), што го потврдува тврдењето дека корисници на оваа активност се доминантно жени.¹¹ Финансиската помош ќе придонесе за подобрување на буџетот на корисникот/чката и за задоволување одредени (основни) потреби имајќи предвид дека често жртвите на семејно насилство се финансиски зависни од сторителот, па оваа помош им е неопходна. Со организација на фестивалот „Питијада“, пак, на жените од општината ќе им се даде можност да ги промовираат и продаваат своите производи, кои имаат потенцијал за нивно економско засилување.

¹⁰Службен весник на Република Северна Македонија 5/02. Закон за локална самоуправа

¹¹Информација добиена од претставник на сектор за социјална заштита при Општина Велес

3.3.2 Активности од годишни програми на Општина Велес, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Освен активности, чијашто примарна цел е унапредување на родовата еднаквост, во годишните програми може да се утврдат и активности што се индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост во локалната заедница. Поголем дел од активностите во програмата за уредување градежно земјиште може да се категоризираат како активности, чиешто спроведување ќе ја подобри положбата на жените и на мажите. Притоа, активностите насочени кон уредување простор преку бетонирање улици во рурални подрачја, изградба и реконструкција на тротоари и изградба на автобуски станици, се соодветни за жените и за мажите што живеат во општината бидејќи ќе го подобрат пристапот и движењето, особено на родителите со детски колички; набавка на урбана опрема за уредување детски катчиња, огради и места за одмор ќе ја подобри понудата на детски катчиња, но и безбедноста на децата и на родителите, особено на мајките, кои најчесто се грижат за нив; активностите за подобрување на снабдувањето со вода ќе ја олеснат улогата на жената во домаќинството; активностите за одржување и изградба на јавното осветлување ќе ја зголемат безбедноста на жителите и ќе ги намалат можностите за насилство; активностите за уредување простор и зелени површини пред згради ќе им овозможат на родителите нови места за рекреација со своите деца. Подобрените пристап, движење и безбедност на жените може да влијаат врз зголемена мобилност што, од друга страна, може да ја зголеми нивната активација на пазарот на труд, во насока на нивно охрабрување да најдат работа до која би стигнале движејќи се безбедно и/или со подобрен јавен превоз. За наведените активности се издвоени вкупно 21,4 милион денари, што е само 14 проценти од вкупните средства од повеќе од 150 милиони денари алоцирани во оваа програма, обезбедени од основниот буџет на Општина Велес (табела 3.3).

Иако општината континуирано алоцира средства за уредување паркови, детски катчиња и зелени површини, жителите истакнуваат дека сè уште има недостиг, но и дека постојните зелени површини се узурпираат со бесправно изградени објекти.

На Бабуна, место каде што јас редовно возам велосипед летно време, буквално се случи од јуни до август да никнат куќи на места каде што не е дозволено да се гради... – жителка на Велес.

Дополнителен проблем е инфраструктурата во општината, која не дозволува лесно движење ниту на возилата (поради големиот број возила, а тесни улици), ниту на пешаците (поради тесните тротоари или тротоари што се користат за паркинг на возилата), ниту на лица со попреченост, ниту на родители со детски колички.

ТАБЕЛА 3.2

Активности од програмата за уредување градежно земјиште, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
Уредување простор	4.300.000	2,9 %
Набавка на урбана опрема, огради, места за одмор и уредување детски катчиња	2.900.000	1,9 %
Снабдување со вода	2.800.000	1,8 %
Јавно осветлување	5.600.000	3,7 %
Изградба и реконструкција на локални патишта и улици	4.300.000	2,9 %
Уредување простор и зелени површини пред згради	1.500.000	1 %

Извор: Програма за уредување градежно земјиште на Општина Велес за 2020 година

Активности што индиректно би ја подобриле родовата еднаквост во општина Велес може да се утврдат уште во две програми: 1) Програма за образование и 2) Програма за социјална заштита. Според табела 3.4, во програмата за образование активност за избор на најуспешен наставник/чка по одделенска и предметна настава ја категоризираме како индиректно соодветна за унапредување на родовата еднаквост, со оглед на тоа што анализата во дел 1.3 покажа дека речиси 80 проценти од наставниците во основните училишта во општината се жени. Тоа би влијаело на зголемување на мотивацијата на жените за реализирање во кариерата и за афирмација на професионалните достигнувања во општеството, со што би се засилила положбата на наставничките. Наградата се доделува за време на свечена академија организирана за Денот на просветителите, 24 мај, но во 2020 година настанот не е организиран и наградата не е доделена.

Наградата се доделува традиционално на 24 мај, на Денот на просветителството. Оваа година не беше доделена бидејќи не е организиравме свечена академија, ниту направивме повик за аплицирање – претставник на Општина Велес.

ТАБЕЛА 3.3

Активности од програмата за образование, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
Прогласување најдобар наставник/чка во основно образование	40.000	0,01 %

Извор: Програма за локален економски развој на Општина Велес за 2020 година

На крај, еден дел од активностите од програмата за социјална заштита за 2020 година може на индиректен начин да придонесат за подобрување на родовата еднаквост во општината. Табела 3.5 покажува дека дел од активностите за социјална поддршка на заедницата, во форма на финансиска поддршка и социјални пакети, ги категоризираме како активности индиректно соодветни за подобри еднакви можности. Социјалните услуги за помош и за нега на стари лица се, исто така, соодветни за унапредување на родовата еднаквост бидејќи анализата на населението во општина Велес во дел 1.1 покажа дека во општината живеат 4.802 жени и 3.996 мажи постари од 65 години. Дополнително, за старите и исцрпени лица во домаќинствата најчесто се грижат жени, па оваа услуга е во насока на намалување на товарот за помошта и грижата што ја нудат. Средствата издвоени за партиципација на самохран родител во трошоците за згрижување, воспитание, одмор и рекреација на деца се поврзани со жени со оглед на фактот што најчесто самохраните родители се жени. Сепак, Општината нема родова статистика за корисниците на овие активности и оттука не се знае точниот број жени и мажи што добиле финансиска и/или материјална помош од Општината.

Ние немаме таква статистика (родова, н.з.). Можеме да видиме колку мажи и колку жени добиле помош само според налозите и документите што поминале кај нас – претставник на Општина Велес.

Во рамки на активностите за социјална заштита, соодветна е ставката за детски градинки, која е индиректно значајна за унапредување на родовата еднаквост од два аспекта. Прво, постоењето детска градинка е значајна за активација на жените на пазарот на труд и за намалување на неплатениот труд во домаќинството. И второ, анализата во дел 1.4 покажа дека речиси 90 проценти од вработените во детската градинка „Димче Мирчев“ се жени. Оваа ставка ги вклучува трошоците за плати и другите материјални трошоци за функционирање детски градинки и се издвоени 98,5 милиони денари. Сепак, најголем дел од трошокот за оваа ставка (68,1 милиони денари) се финансира од блок-дотации од централниот буџет и помал дел (30 милиони денари) од самофинансирачки активности. Набавката на прочистувачи за воздух во детската градинка е соодветна за жените од два аспекта: 1) Прочистувачите ќе го подберат квалитетот на престој во градинката, каде што најголем дел од вработените се жени, и 2) Децата што се згрижени во градинката ќе дишат почист воздух со што би се намалил ризикот од заболувања и ширење вируси и инфекции што, од друга страна, ќе ја намали потребата од боледување на нивните родители, најчесто мајките, поради грижа за болните деца. Жителите на Велес ја истакнуваат потребата од дополнителни детски градинки за да се згрижат сите деца што имаат потреба, а не се згрижени поради недостиг од слободни места, но и воведување двосменско работење или продолжен престој, со оглед на тоа што голем број од родителите работат во други општини, па моментното работно време не им одговара.

... би требало да се изгради уште еден или два клона на различни места. Од луѓето што сме останати тука, поголемиот број работиме во Скопје.... Другите се вработени во Штип, Кавадарци и во администрацијата што останува тука. Потребно е продолжување на работното време во две смени за да се згрижат децата додека да се вратиме од работа. Не може секој да се снајде со баба, со дедо... – жителка на Велес.

ТАБЕЛА 3.4

Активности од програмата за социјална заштита, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
Финансиска помош и социјален пакет	550.000	0,5 %
Сервисни услуги за стари лица	200.000	0,2 %
Партиципација на самохрани родители	200.000	0,2 %
Детски градинки – за плати, материјални трошоци и за други расходи	98.532.140	90,3 %
Опременување на детската градинка со прочистувачи на воздух	6.190.000	5,7 %

Извор:Програма за социјална заштита на Општина Велес за 2020 година

Староста, како еден од главните социјални ризици во Северна Македонија (Петрески и др. 2019 година), и во Велес е земена предвид при подготовка на годишната програма за социјална заштита каде што се издвоени 200 илјади денари за услуги насочени кон старите лица. Овој вид услуги за социјална заштита на старите лица се важни за унапредување на родовата еднаквост, со оглед на тоа што за старите исцрпени лица најчесто се грижат жените. Со отворање домови за стари лица или услуги за нега и за помош во домашни услови, лицата што се грижат за нив ќе бидат ослободени од обврските околу нив, што индиректно ќе придонесе за намалување на неплатената работа и ќе отвори можност за активација на пазарот на труд. Сепак, во општината недостига дом за згрижување стари лица, што дополнително би го поттикнал унапредувањето на родовата еднаквост.

Во Велес нема ниту еден дом за стари лица. Најблискиот е во Катланово каде што ги носат старите лица. Нели, што не можат да ги чуваат дома. Претежно жените се тие што ги догледуваат старите лица. Целата одговорност паѓа на нив, а не е лесна работа... – **жителка на Велес.**

Во годишните програми за противпожарна заштита, информатичка технологија, заштита на животна средина, култура и меѓународна соработка, спорт, млади и поддршка на НВО, не може да се идентификуваат активности што на директен или индиректен начин се соодветни за унапредување на родовата еднаквост во општина Велес.

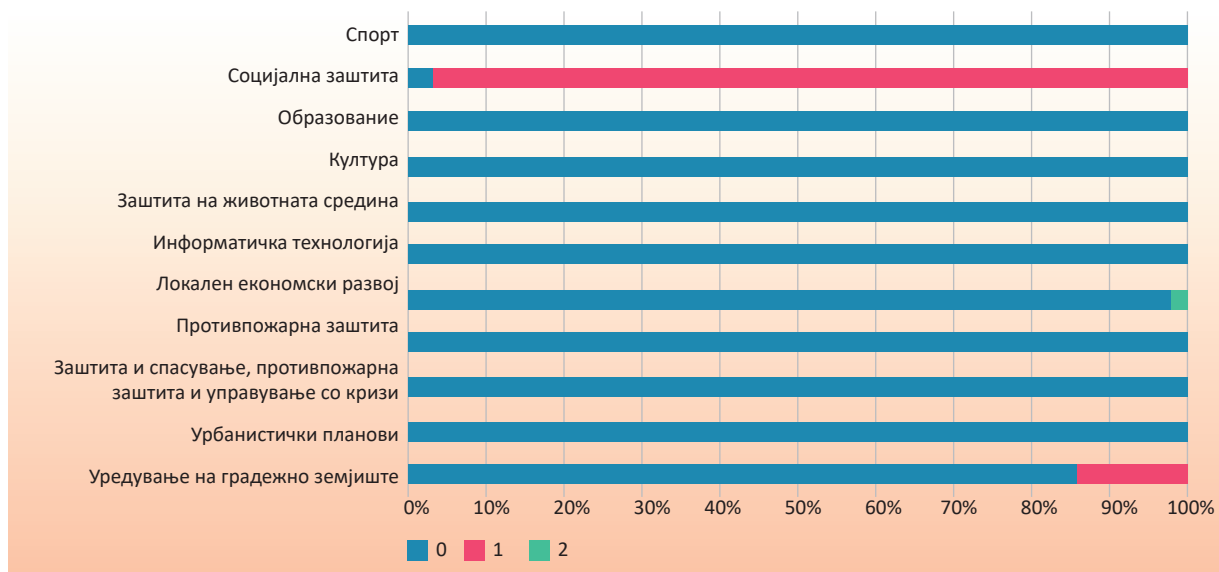
3.3.3 Буџетска структура на активности насочени кон унапредување родова еднаквост

Прегледот на структурата на програмите на Општина Велес од аспект на соодветноста на активностите за родовата еднаквост е направен според дефинираните категории во дел два (со 1 и со 2 доколку се насочени кон унапредување на родовата еднаквост и 0 доколку не придонесуваат за унапредување на родовата еднаквост во општината), притоа водејќи сметка за приоритетите и за потребите предизвикани од КОВИД-19.

Графикон 3.3 прави сумарен преглед на структурата на програмите на Општина Велес од родова перспектива. Притоа, од вкупно 13 програми, само во пет програми има активности што се директно или индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост, односно категоризирани со 2 и со 1, соодветно. Само во две програми, активностите се директно поврзани со унапредување на родовата еднаквост, а кај другите три програми, активностите се индиректно насочени кон засилување на жените. Сепак, дури и кај тие програми во кои се предвидени активности директно или индиректно насочени кон еднакви можности, во структурата на издвоени средства доминираат активности што не може да се поврзат со родовата еднаквост. Исклучок од ова е програмата за социјална заштита каде што 97 проценти од издвоените средства се соодветни за унапредување на родовата еднаквост.

ГРАФИКОН 3.3

Структура на програмите на Општина Велес од аспект на соодветност на активностите за унапредување на родовата еднаквост

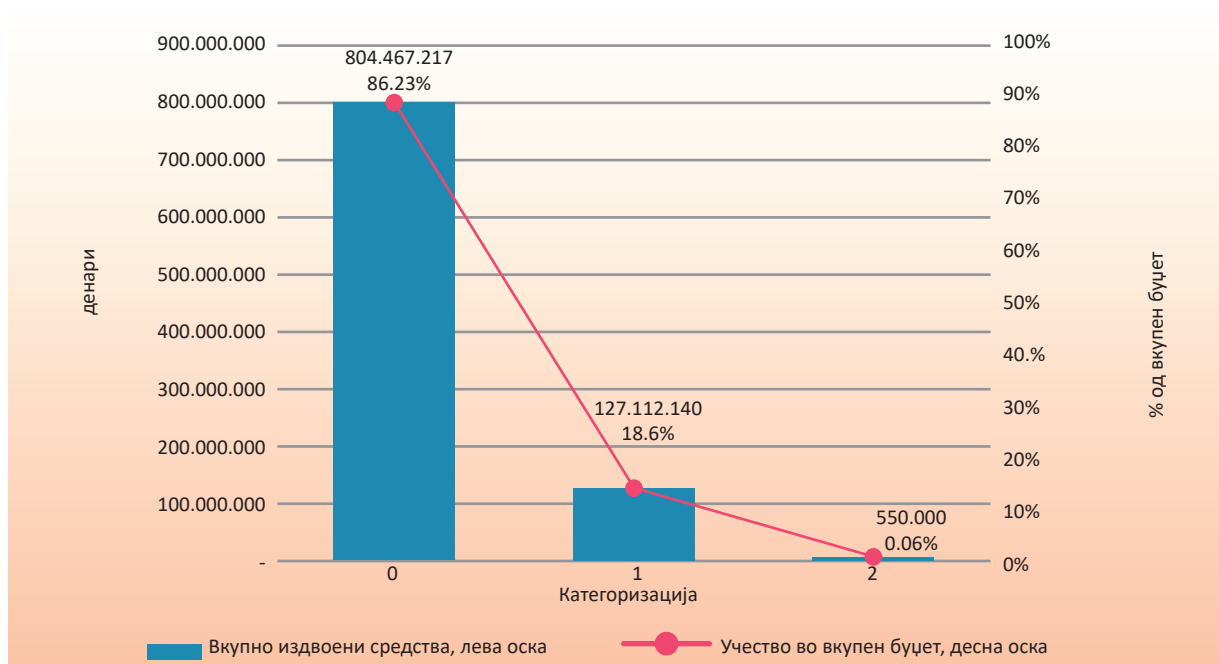
Извор: Програми и буџет на Општина Велес за 2020 година, пресметка на авторите

Графикон 3.4 ги претставува издвоените средства на Општина Велес за програми според соодветноста за родовата еднаквост, во вкупен износ и нивното учество во вкупниот буџет на општината. Анализата покажува дека издвоените средства за активности што на директен или индиректен начин се поврзани со унапредување на родовата еднаквост се релативно

малку, 13,7 проценти од вкупниот буџет. Од издвоените средства, за активности и за ставки директно насочени кон поголема родова еднаквост се алоцирани само 0,06 проценти од вкупниот буџет на Општината и 13,6 проценти за активности што индиректно придонесуваат кон зголемување на еднаквите можности на жените и на мажите.

ГРАФИКОН 3.4

Издвоени буџетски средства според категоризација на програмите

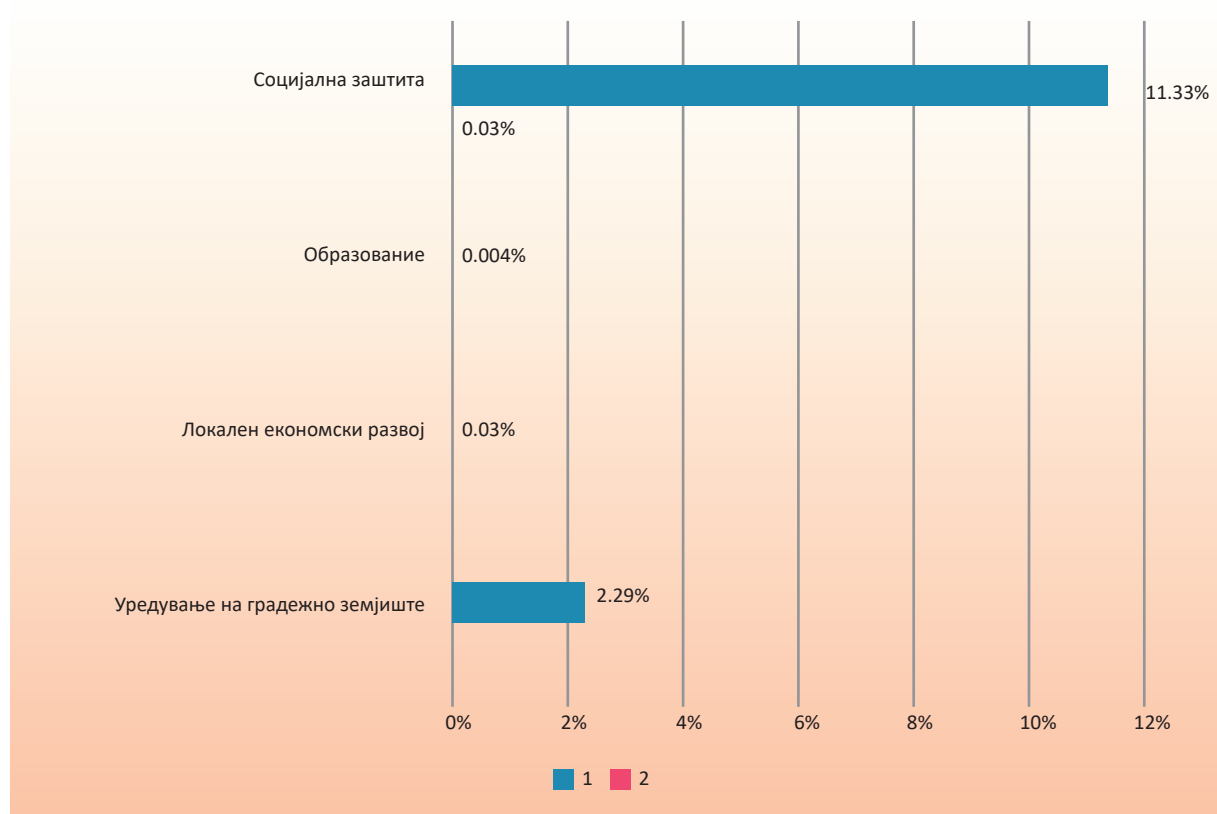
Извор: Програми и буџет на Општина Велес за 2020 година, пресметка на авторите

Иако средствата за активности директно насочени кон родовата еднаквост се симболични, индиректното влијание на средствата издвоени во други програми е еднакво значајно, доколку намената е во стратегиски значајни програми. Графикон 3.5 прави преглед на учеството на издвоени средства во вкупен буџет од аспект на програмата. Резултатите покажуваат дека директно издвоените средства за родова еднаквост се во програмите локален економски развој и социјална заштита и нивното вкупно учество во буџетот е 0,06 проценти. Активностите што се индиректно насочени кон жени, пак, се во четири програми, уредување градежно земјиште (2,29 проценти од вкупниот буџет), образование (0,004 проценти од вкупниот буџет) и социјална заштита (11,3 проценти од вкупниот буџет).

Од аспект на квалитет, иако малку, издвоените средства се насочени во активности, чијашто цел може да го подобри квалитетот на живот во локалната заедница. Две активности од програмата за социјална заштита се од посебно значење за родовата еднаквост, а тоа се инвестициите во активности за сервисни услуги за стари лица и за услуги во домовите и инвестиции во прочистувачи во детските градинки. Овие активности се особено значајни од аспект на намалување на товарот за работа и за грижа во домот поврзана со деца и со стари лица, како и потенцијално намалување на притисокот за користење боледување за грижа за деца.

ГРАФИКОН 3.5

Издвоени средства соодветни за унапредување на родовата еднаквост, според програма и категоризација

Извор: Програми и буџет на Општина Велес за 2020 година, пресметка на авторите

4. СОСТОЈБА СО КОВИД-19 НА ЛОКАЛНО НИВО

4.1 Движење на КОВИД-19

Првите три случаи на лица болни од КОВИД-19 во Велес во официјалната статистика на ЈЗУ Институт за јавно здравје за првпат се јавуваат на 24.3.2020 година. Оттогаш наваму трендот на заразени е во постојан пораст. Изразено голем пораст на вкупниот број инфицирани лица во здравствениот регион Велес се забележува во периодот септември – октомври 2020 година, кога бројот на заболени лица достигна 816.

ТАБЕЛА 4.1

Број на заболени, активни, оздравени и починати лица од КОВИД-19

Период	Заболени лица	Оздравени лица	Починати лица	Активни случаи
До 31.3.2020	6			
До 30.4.2020	71	14	3	54
До 31.5.2020	130	93	10	27
До 30.6.2020	183	132	13	38
До 31.7.2020	225	190	13	22
До 31.8.2020	270	227	14	29
До 30.9.2020	330	281	16	33
До 31.10.2020	816	367	29	420
До 15.11.2020	1.469	665	42	762

Извор: Институт за јавно здравје на Република Северна Македонија

Со 762 активни случаи на КОВИД-19, општина Велес е во првите пет општини со најголем број случаи на 15 ноември 2020 година. Според локалната власт, најалармантна е ситуацијата во големите трудоинтензивни компании, чишто вработени користат јавен превоз за да стигнат до своите работни места. Во јавните образовни институции во општината, како и во детската градинка, регистрирани се 10 вработени позитивни на вирусот, а 20 се во изолација.¹²

4.2 Здравствена заштита на локално ниво

Инфекцијата со вирусот корона е заболување што бара специјалистички третман. На територија на Велес се наоѓа ЈЗУ Општата градска болница - Велес, со своето инфективно одделение, каде што медицинска нега и болничко лекување им се дава не само на жителите на општина Велес, туку и на жителите од околните општини во Вардарскиот регион. Исто така, во Велес се наоѓа и ЈЗУ Специјални болници за градни болести и туберкулоза „Јасеново“ – Велес.

Одделението за инфективни болести се состои од: 1) специјалистичко-консултативна амбуланта и 2) болнички оддел. Во редовни услови, болничкиот оддел на инфективното одделение располага со 35 болнички легла, но поради зголемениот број пациенти што имаат потреба од болничка нега, бројот на болнички легла е зголемен на 46, со можност за проширување на бројот за уште осум легла преку оспособување дополнителни простории на ова одделение. Сите вработени лица на инфективното одделение во болницата се жени (табела 2.2).

¹²<https://veles.gov.mk/>

ТАБЕЛА 4.2

Вработени лица на инфективно одделение во ЈЗУ Општа болница - Велес, по пол

Занимање	Пол	Број на вработени
Инфектолог	Вкупно	3
	Жени	3
	Мажи	0
Медицински сестри	Вкупно	15
	Жени	15
	Мажи	0
Технички персонал	Вкупно	5
	Жени	5
	Мажи	0

Извор: Општина Велес

Поради зголемената потреба од болничко лекување, пациентите заболени од КОВИД-19 се сместуваат и во други одделенија во општата болница, каде што најголем број од вработениот медицински персонал на сите работни позиции се жени (табела 4.3).

ТАБЕЛА 4.3

Вработени лица во болнички одделенија со пациенти од КОВИД-19

Занимање	Пол	Број на вработени
Лекар	Вкупно	18
	Жени	14
	Мажи	4
Медицински сестри	Вкупно	60
	Жени	57
	Мажи	3
Административно-технички персонал	Вкупно	23
	Жени	8
	Мажи	15
Друго занимање (физиотерапевт, лаборант, РТГ техничар)	Вкупно	26
	Жени	15
	Мажи	14

Извор: Општина Велес

Во службата за белодробни болести и туберкулоза работат пет општи лекари, шест лекари специјалисти и 20 здравствени работници. Установата располага со 70 болнички легла каде што се третираат пациенти со акутни респираторни заболувања и туберкулоза. Според најавите на локалните власти, доколку се исполнат сите капацитети за сместување пациенти со КОВИД-19 во општата болница, ќе почнат со

искористување на капацитетите на оваа здравствена установа за сместување и лекување на локалното население.

4.3 Мерки за спречување на ширењето на вирусот

Според информации добиени од Општина Велес, заради спречување на ширењето на КОВИД-19, и поддршка на засегнатите жители, воведени се повеќе мерки во програмата за социјална заштита што се финансирани од општинскиот буџет (табела 4.4).

ТАБЕЛА 4.4

Мерки за намалување на влијанието на КОВИД-19

Мерка	Издвоени средства
Финансиска помош на членови на социјално загрозуени семејства	283.000
Поддршка на жртви на семејно насилство	50.000
Поддршка на деца без родители на почеток на учебна година	80.000
Поддршка на самохрани родители	94.000
Социјални пакети во соработка со ОО Црвен крст	-
Посета на стари исцрпени лица од лекар	-
Финансиска помош на лица со посебни потреби и нивни родители	50.000

Извор: Општина Велес

Дополнително, од страна на Општината, а во соработка со УНДП и РОМАКТЕД, е направена дезинфекција на јавни површини во места населени од ромска заедница, без финансиски импликации врз буџетот на Општината.

Сепак, анализата во дел 3.3 покажа дека сите овие мерки и алоцираниот буџет за нивно спроведување веќе биле предвидени во програмата за социјална заштита за 2020 година и, оттука, не се директно насочени кон намалување на штетните последици од КОВИД-19. Имено, сите активности се предвидени во годишната програма за социјална заштита и тоа предвидениот износ е повисок од тој што е прикажан во табела 3.6, што укажува на тоа дека, и во услови

на криза, кога потребите на локалните жени и мажи за финансиска и материјална помош, веројатно, се зголемиле, Општината не успеала да ги потроши сите предвидени средства.¹³ Од Општината потврдуваат дека, веројатно, главна причина за неискористениот потенцијал на оваа мерка е состојбата со КОВИД-19, која влијае на работата на комисијата задолжена за доделување финансиска помош на жителите, но се надеваат дека заклучно со декември 2020 година сите предвидени средства ќе бидат потрошени. Но, во услови на дигитализација и развиена информатичка технологија, оваа причина е неоправдана, со оглед на тоа што, пред сè, е насочена кон социјално ранливи лица, кои во услови на криза може дополнително да бидат изложени на ризик, па искористувањето на потенцијалот на оваа мерка е неопходен.

На прашањата за финансиска помош работи тричленна комисија, двајца од членовите сега беа заразени со КОВИД-19. Подолго време не е состаната. Тие ги собираат барањата, па еднаш месечно се состануваат и решаваат за сите поднесени барања – претставник на Општина Велес.

Активност за финансиска помош на лица со посебни потреби и на нивни родители не е спомената при анализата на годишните програми во дел 2.3, но од Општината потврдуваат дека оваа активност е дел од локалниот акциски план за лица со инвалидност, за чиешто спроведување се издвоени 200 илјади денари во програмата за социјална заштита. Иако оваа активност е индиректно насочена кон унапредување на родовата еднаквост во општината, со оглед на тоа што за лицата со попреченост најчесто се грижат нивните мајки, па финансиската помош ќе ја олесни грижата за овие лица (на пример, мајките со добиените средства ќе може да ангажираат лице што ќе дава помош и нега на лицата со посебни потреби, што би можело да биде услов за намалување на неплатениот труд во домот и за активација на пазарот на труд на мајките), сепак тоа не може да се види јасно во програмата за социјална заштита, што доведува до потценување на износот на буџетски средства издвоени за унапредување на родовата еднаквост во Велес.

Единствено, на почетокот на пандемијата се формирани три мобилни тимови, во координација на Општина Велес и во соработка со локалниот Црвен крст, за посета и за помош на стари исцрпени лица. Но, за овие тимови не се предвидени финансиски средства од буџетот, а нивното функционирање е на волонтерска основа, со помош од локалните аптеки и маркети.

На почетокот на пандемијата формиравме три мобилни тима со Црвен крст, се пријави и лекар волонтер, а една аптека помогна со опрема за лекарот и за основни медикаменти. Имаше и телефонска линија каде што старите лица може да се јават и да побараат помош од тимовите – претставник на Општина Велес.

Како што видовме во дел 3.3, во програмата за социјална заштита за 2020 година се предвидени 200 илјади денари за иста ваква услуга, но не се потрошени бидејќи Општината чека да потпише договор со МТСП за развој на социјални услуги во согласност со новиот Закон за социјална заштита, што, веројатно, нема да се случи до крајот на 2020 година, па овие средства остануваат целосно непотрошени.

¹³Забелешка: Износот прикажан во табела 3.6 се однесува на периодот до ноември 2020 година, кога е добиена информација од страна на Општината. Постои можност за промени во износот заклучно со 31 декември 2020 година.

5. БУЏЕТ НА ОПШТИНА ВЕЛЕС

ПО КОВИД-19

5.1. Ребаланс на општинскиот буџет

Општина Велес во текот на 2020 година трипати направи ребаланс на буџетот за тековната година. Промените направени со ребалансот се прикажани на графикон 5.1. Притоа промената ја претставува разликата на буџетската категорија со ребалансот, во однос на иницијалниот буџет.

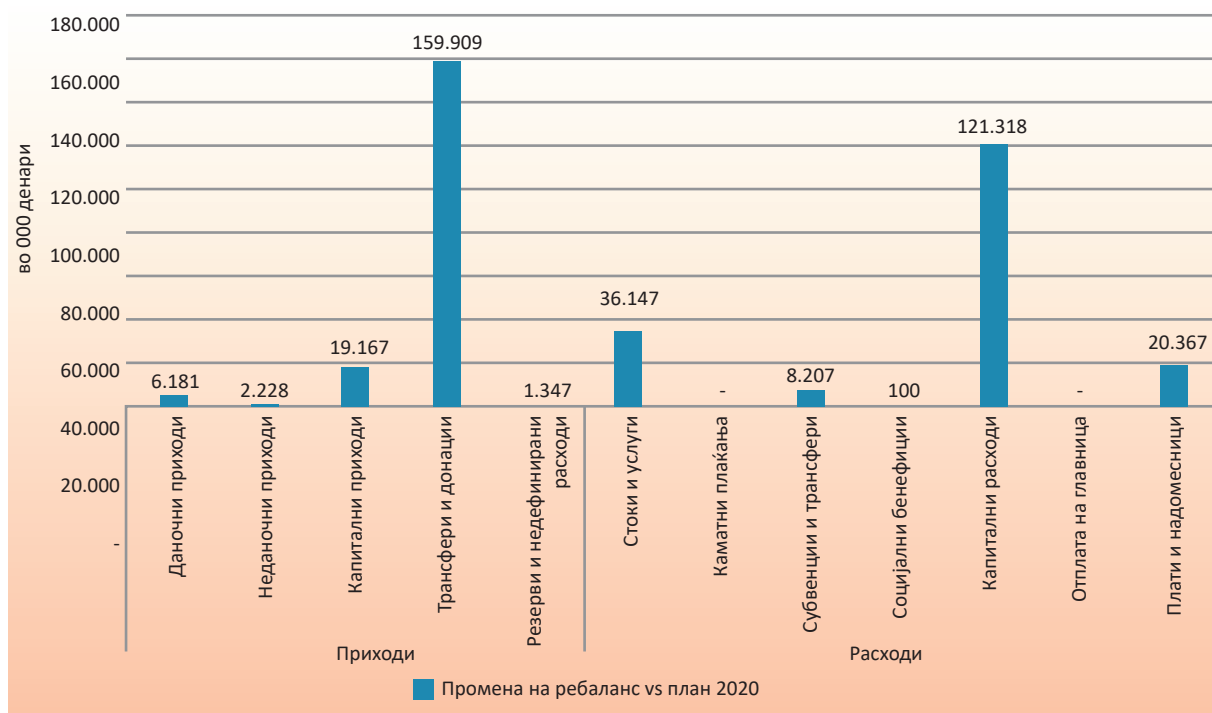
Анализата на приходите покажува дека со ребалансот на буџетот има зголемување на сите категории приходи. Тоа покажува дека, веројатно, општина Велес останала отпорна на кризата предизвикана од КОВИД-19 заклучно со ноември 2020 година. Сепак, најголемо зголемување во апсолутен износ има кај категоријата трансфери и донации, што, најверојатно, се должи на поголеми трансфери од централната власт, но и на прилив по основа на успешни апликации. Овие трансфери претставуваат директен извор на финансирање на родово соодветни прашања (на пример, згрижување деца и пристап до образование) и ќе влијаат директно на остварување на крајните цели. Истовремено, зголемените трансфери од централниот буџет ѝ овозможуваат на Општината да ги зголеми расходите за наметнатите потреби од кризата предизвикана од КОВИД-19. Процентуално, најголемо зголемување има кај капиталните приходи. Незначителен пораст на приходите има кај неданочните приходи, во кои се вклучени приходите од сопствени извори. Овој пораст, главно, доаѓа од ставката за пенали. Тоа упатува на тоа дека иако

вкупните приходи пораснале, тоа не мора да значи дека вкупниот економски потенцијал на бизнис-секторот во општина Велес имал пораст. Истовремено, упатува на тоа дека бизнис-секторот сè уште имал кондиција да ги намирува обврските кон Општината, што, пак, е значајно за Општината да не искуси пад на овие приходи.

На страната на расходите, нема намалување кај ни една категорија, додека кај шест од осум категории има зголемување. Најголемо зголемување има кај капиталните расходи (114 проценти), главно во ставката за други градежни објекти. Заштитата на развојната компонента во време на криза е значајна за создавање поголеми можности за развој во периодите на закрепнување од кризата. Од родов аспект, тоа создава можност да се изградат инфраструктурни предуслови што ќе создадат повисока родова еднаквост. Зголемувањето на категоријата стока и услуги е значајно. Доколку зголемените средства се во насока на соочување со кризата предизвикана од КОВИД-19, или директно насочени кон поддршка на родовата еднаквост, ваквиот пораст може да биде оправдан. Во спротивно, се зголемува ризикот од непродуктивни трошења. Пораст има и кај категоријата субвенции и трансфери. Од родов перспектива, ваквата промена може да се рефлектира позитивно, особено доколку се однесува на активностите што во дел 3.3 се категоризирани како соодветни за унапредување на родовата еднаквост во општината.

ГРАФИКОН 5.1

Ребаланс на буџетот на Општина Велес, преглед на промената на приходи и на расходи

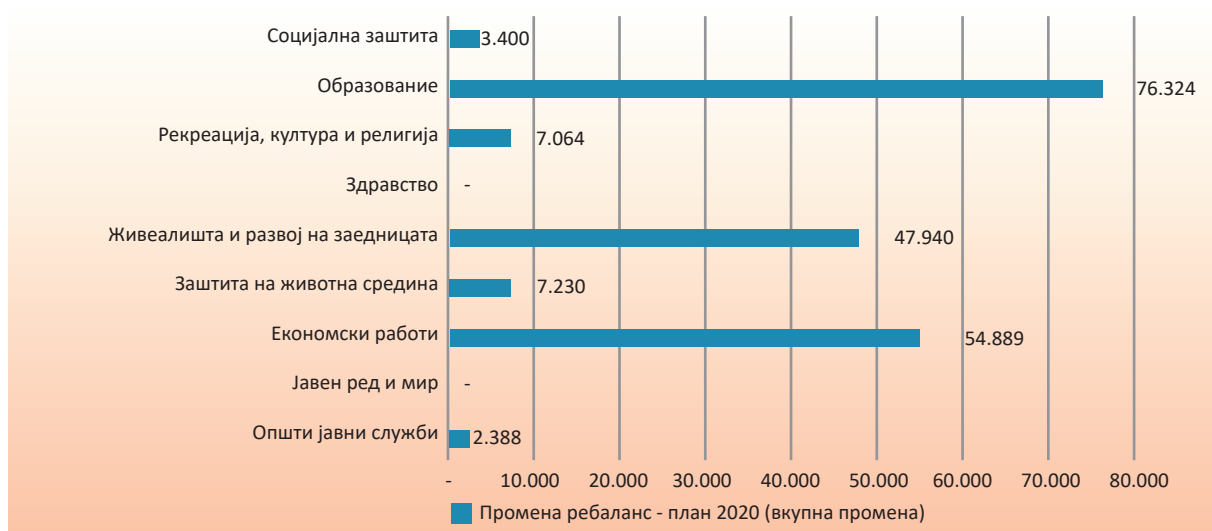
Извор: Буџет на Општина Велес за 2020 година донесен на 48. седница, одржана на 24.12.2019 година; ребаланс на буџет за 2020 година, донесен на 65. седница, одржана на 13.11.2020 година, пресметка на авторите

Дополнително, ребалансите на иницијалниот општински буџет имаа позитивно влијание и врз планираните програми за 2020 година (графикон 5.2). Освен кај две програми за здравство и јавен ред и мир, кои останаа непроменети, кај сите други програми има зголемување. Па, така, најголемо зголемување во апсолутен износ има во програмите

за образование, економски работи и живеалишта и развој на заедницата. Промените во овие програми може да имаат значајно влијание врз родовата еднаквост, со оглед на тоа дека дел од овие програми се идентификувани како најсуштински од аспект на издвоени средства и активности насочени кон унапредување на родовата еднаквост.

ГРАФИКОН 5.2

Промена на програмите на Општина Велес со ребалансот на буџетот за 2020 година

Извор: Буџет на Општина Велес за 2020 година донесен на 48. седница, одржана на 24.12.2019 година; ребаланс на буџет за 2020 година, донесен на 65. седница, одржана на 13.11.2020 година, пресметка на авторите

5.2. Влијание на ребалансот врз годишните програми што придонесуваат кон родова еднаквост

Ребалансот на буџетот на Општина Велес се одрази позитивно врз програмите во кои во дел 3.3 беа категоризирани активности директно или индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост. Табела 5.1 прави преглед на промените во финансиските средства алоцирани во програми со родово специфични активности. Вкупно, буџетските расходи беа зголемени за 20 проценти, додека буџетот за активностите што треба да придонесат кон унапредување на родовата еднаквост, во просек, беа зголемени за 14 проценти, што укажува на тоа дека овие активности го следеле порастот на вкупните приходи, но со помал интензитет. Од четири програми со активности со родово перспектива, кај активностите од две програми (уредување градежно земјиште и социјална заштита) има зголемување, активностите од програмата за образование се непроменети, а буџетот за спроведување на активностите од програмата за локален економски развој е намален.

Најголемо зголемување од 17,9 милиони денари има кај програмата за социјална заштита (за 17 проценти), иако промените се различни кај активностите. Па, така, најголемо зголемување има кај активностите за детски градинки, самофинансирачки активности и блок-трансфери и дотации од централниот буџет. Зголемувањето на оваа ставка упатува на тоа дека детските градинки во општина Велес биле во функција на граѓаните, што е од особено значење за родовата еднаквост за време на пандемија. Сепак, една од значајните ставки од оваа програма, која е во насока на унапредување на квалитетот на воздухот во градинките (опремување на објектите на ОЈУ за деца Детска градинка „Димче Мирчев“ со прочистувачи на воздух) е речиси целосно скратена и е во спротивност со потребите за спречување ширење на заразата. Освен намалениот капацитет на градинките во согласност со протоколите, во дел 1.4 видовме дека и пред пандемијата во општината имало 89 деца што не биле згрижени поради недостиг од слободни места, но и 317 згрижени деца повеќе од капацитетот на јавната градинка, што укажува на преоптовареност и на мал капацитет. Тоа значи дека инвестициите во нови детски градинки и / или зголемување

на постојните капацитети треба да биде врвен приоритет на локалните и на националните власти. Тоа индиректно ќе придонесе кон унапредување на родовата еднаквост во локалната заедница, преку намалување на домашните обврски на родителите, најчесто мајките, но и нивна активација на пазарот на труд и, со тоа, намалување на родовиот јаз во вработувањето.

Слично, има намалување и кај активностите по оперативниот план за родово еднаквост, кои се дел од програмата за социјална заштита. Планираниот износ е преполовен поради неможноста да се реализираат сите предвидени активности во време на пандемија. **Но, една половина од планираните средства, или 100 илјади денари, се пренаменети за финансиска поддршка на самохрани родители, што директно ќе придонесе кон унапредување на родовата еднаквост во општината.**

Планираните средства за другите активности за заштита на животниот стандард на граѓаните на општина Велес, вклучувајќи: финансиска помош на членови на социјално загрозени семејства; набавка на социјални пакети; сервисни услуги за стари лица во нивниот дом; учество во партиципација на самохран родител во трошоците за згрижување, воспитание, одмор и рекреација на деца во јавните установи за деца, останаа непроменети. Во согласност со финансискиот потенцијал на Општината, ова се само дел од програмите што може да ја ублажат ранливоста на одредени категории граѓани. Во поголем дел, мерките и програмите што ја ублажуваат социјалната ранливост и негативните ефекти од КОВИД-19 беа дистрибуирани преку централниот буџет. Кризата предизвикана од КОВИД-19 ги запре децениските позитивни трендови на намалување на стапката на сиромаштија и на невработеност. Стапката на релативна сиромаштија се зголеми за 1,2 процентни поени (од 22,5 проценти на 23,7 проценти), што претставува околу 25.000 лица втурнати во сиромаштија како последица на кризата¹⁴. Пандемијата ги погоди речиси сите. Но, ранливите категории граѓани се чини дека се позасегнати, како што се семејствата со повеќе деца. Па, така, процените се дека кризата предизвикана од КОВИД-19 ја зголеми детската сиромаштија од 29,3 проценти пред кризата, на 33,3 проценти за време на кризата и втурна

¹⁴Finance Think (2020) Колку КОВИД-19 ќе ја зголеми сиромаштијата во Северна Македонија? Бриф за политиката бр. 43 на Finance Think – Институт за економски истражувања и политика, Скопје

во релативна сиромаштија дополнителни 16.000 деца¹⁵. Девојчињата се во неповолна положба во однос на паѓање во сиромаштија, иако пандемијата ја зголемува релативната стапка на сиромаштија за двата пола речиси еднакво. Олеснетите услови за здобивање гарантирана минимална помош имаат потенцијал да придонесат за намалување на екстремната сиромаштија за околу една четвртина, односно да извлечат од екстремна сиромаштија 24 илјади лица. Исто така, мерката „14.500 денари по вработен“ придонесе да се зачуваат од 50 до 65 илјади работни места изложени на ризик да бидат изгубени (Finance Think, 2020 година)¹⁶. Сепак, една од клучните мерки што имаат вградена родова перспектива е мерката за продолжувањето на платеното родителско отсуство од работа заради бременост, породување, родителство и посвојување. Според податоци на Фонд за здравствено осигурување, оваа мерка ја искористија 4.655 родители (доминантно мајки) и беа потрошени 363 милиони денари. Наодите од истражувањето на UN Women (2020 година)¹⁷ покажаа дека оваа мерка е искористена само од вработени жени од урбаните населени места.

За разлика од програмата за социјална заштита, кај активностите од програмата за локален економски развој има целосно кратење на планираните средства за единствената активност со родова перспектива,

поддршка на бизнис-секторот за организирање на традиционалниот фестивал „Питијада“. Веројатно ова се должи на ограничувањата за групирање и за организација на настани и во голема мера е оправдано. **Планираните средства за организација на овој настан се пренаменети за набавка на таблети за ученици/чки од социјално загрозувани семејства, што е целосно во насока на задоволување на потребите на жителите настанати под влијание на пандемијата и новиот начин на изведување на наставата на далечина.**

Наставата на далечина е една од најкарактеристичните и најголеми промени во испораката на образованието, а директно предизвикани од кризата предизвикана од КОВИД-19. Од родова перспектива, тоа влијаеше и врз зголемување на времето посветено на помош во совладување на наставниот материјал на децата. Според UN Women (2020 година)¹⁸, за време на пандемијата, времето поминато во подучување, настава и во обука на децата од страна на жените се зголемило за 20 проценти. Ставките од програмата за образование насочени кон унапредување на родовата еднаквост не беа променети со ребалансот на буџетот, иако видовме дека во 2020 година не е доделена награда за најдобар наставник/чка поради неможност да се организира традиционалната свечена академија за време на пандемија.

¹⁵УНИЦЕФ (2020) Социјалните и економските ефекти од КОВИД-19 врз децата во Северна Македонија: брза анализа и препораки за политиката

¹⁶Finance Think (2020 година) Дали беше неопходна финансиската поддршка на фирмите за задржување на работните места во време на КОВИД-19? Бриф за политиката број 41 на Finance Think – Институт за економски истражувања и политика

¹⁷UN Women (2020) Влијанието на КОВИД-19 врз жените и врз мажите во Северна Македонија

¹⁸UN Women (2020) Влијанието на КОВИД-19 врз жените и врз мажите во Северна Македонија

ТАБЕЛА 5.1

Промени во буџетот на програмите со родова перспектива, настанати со ребалансот за 2020 година; во илјади денари

Програма/ставка	Планиран буџет, во 000 денари		Ребаланс, во 000 денари		Промени, во апсолутен износ, 000 денари		промени во %	
	1	2	1	2	1	2	1	2
Вкупен буџет	932.929		1.120.415				20%	
Уредување градежно земјиште	21.400		21.600	-	200	-	0.9%	
Уредување простор во рурални подрачја	4.300		4.300	-				39%
Урбана опрема (капитални расходи)	2.900		3.100				7%	
Снабдување со вода и изградба на системи за водоснабдување	2.800		2.800					
Јавно осветлување и изградба на јавно осветлување	5.600		5.600	-				
Изградба и реконструкција на локални патишта и улици								
Изградба и поставување автобуски станици во градот и во населените места	300		300	-	-			
Изведба на тротоари на територија на општина Велес	3.000		3.000	-	-			
Реконструкција на тротоар од травертин во центарот на градот	1.000		1.000	-	-			
Уредување простор пред згради и реконструкција и подигање нови зелени површини	1.500		1.500	-	-			
Локален економски развој	-	300	-	-		(300)		-100%
Поддршка на бизнис-секторот за организирање на традиционалниот фестивал „Питијада“	0	300	-	-		(300)		-100%
Образование	40	-	-	-				
Прогласување најуспешен наставник/чка по одделенска и предметна настава	40		-	-				
Социјална заштита	105.672	250	123.643	150	17.971	(100)	17%	-40%
Поддршка на лица жртви на семејно насилство	-	50	-	50				
Активности по оперативен план за родова еднаквост	-	200	-	100		(100)		
Финансиска помош на членови на социјално загрозуени семејства	500	0	500	-	-			
Набавка на социјални пакети	50	0	50	-	-			
Сервисни услуги за стари лица во нивниот дом	200	0	200	-	-			
Учество во партиципација на самохран родител во трошоците за згрижување, воспитание, одмор и рекреација на деца во јавните установи за деца	200	0	200	-	-			
Опременување на објектите на ОЈУ за деца Детска градинка „Димче Мирчев“ со прочистувачи на воздух	6.190	0	700	-	(5.490)		-89%	
Детски градинки (самофинансирачки и блок-дотации)	98.532	-	121.993	-	23.461		24%	
Вкупно издвоени средства	127.072	550	145.243	150	18.171	(400)	14%	-73%

Извор: Буџет на Општина Велес за 2020 година, податоци за ребаланс добиени со барање од Општина Велес.

6. ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ

Воспоставување еднакви можности, третман и статус на жените и на мажите во општеството е активност што треба континуирано да се спроведува на сите нивоа на власт и од сите клучни фактори во општеството, со цел намалување на минимум на родовиот јаз што постои во клучните сфери на дејствување и на живеење. Општините, како посебни организациски субјекти, се едни од клучните субјекти одговорни за унапредување на родовата еднаквост на локално ниво. Во согласност со Закон за еднакви можности на жените и на мажите, тие се должни да формираат комисија за еднакви можности што учествува во создавање и во спроведување на сите локални планови, програми и стратегии со цел принципот на еднакви можности да се вгради во сите локални стратегиски документи.

Во Општина Велес е формирана комисија за еднакви можности, како постојно тело, чишто членови најчесто се менуваат со промена на власта или градоначалникот, а која учествува во разгледување и во одобрување на сите годишни програми што ги изработува Општината. Тоа е одличен начин и можност за вклучување на принципот на еднакви можности во стратегиските документи и оттука Општината треба да ја продолжи практиката со **вклучување на комисијата за еднакви можности во разгледување на сите локални стратегиски документи** насочени кон социјална и здравствена заштита, образование, економски развој, одржување паркови, зеленило, градежно земјиште, унапредување на спортот и на животот на младите во локалната заедница и слично.

Освен активностите од програмата за родова еднаквост, само уште три активности од програмите за социјална заштита и локален економски развој се директно насочени кон унапредување на родовата еднаквост, што значи дека Општината издвојува 0,03 проценти од вкупните расходи, многу мал буџет за директна промоција на родовата еднаквост.

Во другите локални програми се идентификувани активности што може индиректно да придонесат кон унапредување на родовата еднаквост на локално ниво, како, на пример, финансиска поддршка на социјално загрозени лица, опремување градинки, сервисни услуги за стари лица, јавно осветлување, одржување детски паркови и зеленило и слично. Но, овие активности се дел од само три, од вкупно 13 локални програми (социјална заштита, образование,

уредување градежно земјиште), што укажува на тоа дека во голем дел од локалните програми принципот на еднакви можности и различните потреби на жените и на мажите не се земени предвид. Дополнително, за финансирање на овие активности се издвоени само 13,7 проценти од буџетот на Општината, релативно мал буџет што не може да придонесе кон значително подобрување на положбата на жените во локалната заедница. Оттука, препорачуваме вградување на принципот на еднакви можности во сите или во поголем дел од локалните програми, преку **планирање активности што (ин)директно ќе ја подобрат родовата еднаквост, и издвојување поголеми средства од локалниот буџет насочени кон воспоставување еднакви можности за жените и за мажите во општината.**

Во согласност со наодите од ова истражување, главен приоритет за Општината треба да биде **отворање нови слободни места за згрижување деца во предучилишна возраст**, со оглед на големиот број деца што не се згрижени поради недостиг од места во локалната градинка и преоптовареност на постојните капацитети. Затоа, во програмата за социјална заштита локалните власти треба дел од своите финансиски средства да ги насочат кон отворање нова градинка или зголемување на капацитетот на постојните објекти. Дополнително, во согласност со потребите на локалните жени и мажи, треба да се направи **промена на работното време на градинките** со цел приспособување кон времето на поаѓање и на враќање од работа на родителите, кои најчесто работат во други општини. Општината и во идните програми треба да продолжи да издвојува средства за партиципација во градинка за деца на самохрани родители, со оглед на тоа што најчесто корисници на оваа услуга се жени. Дополнително, Општината треба да продолжи да издвојува средства за поддршка на функционирањето на двата дневни центра за лица со попреченост, активност што индиректно влијае на унапредување на родовата еднаквост. Подобрување на квалитетот на услугите на овие центри и вклучувањето на децата со попреченост во нив може значително да ги намали обврските на родителите за нивно одгледување, особено на мајките, и, од друга страна, да влијае врз нивна активација на пазарот на труд, а тоа директно ќе придонесе кон унапредување на родовата еднаквост во општината.

Во програмата за социјална заштита е земена предвид и староста, како главен социјален ризик, во рамки на активноста за сервисни услуги за стари лица, што има позитивно влијание врз родовата еднаквост преку ослободување на членовите на семејството, најчесто жените, од обврската за грижа за старите исцрпени лица. Затоа, Општината треба да продолжи со алоцирање средства за **услуги за социјална заштита на стари лица, но се потребни и средства и активности за решавање на недостигот од установи за нивно згрижување.**

И жртвите на семејно насилство и нивните потреби се вклучени во програмата за социјална заштита каде што се издвоени 50 илјади денари за нивна финансиска поддршка. Ако се земе предвид фактот дека, најчесто, жртви на семејно насилство се жени од социјално загрозувани семејства, кои се финансиски зависни (Osce, 2019 година)¹⁹ оваа помош е неопходна и Општината треба да продолжи со активности и со буџет за психо-социјална поддршка и за економско засилување на **жртвите на семејно насилство.** Но, во општината е потребен и центар за привремено сместување жртви на семејно насилство, со оглед на тоа што во моментот нема каде да се згрижат лицата што претрпеле насилство. Затоа, препорачуваме во идните програми за социјална заштита, а во соработка со МТСП, да се предвидат активности за **отворање центар за привремено згрижување жртви на семејно насилство.**

Иако Општината обезбедува буџетски средства за одржување паркови и зеленило, жителите на општината го истакнуваат недостигот од зелени површини и нивно редовно одржување. Со оглед на тоа што оваа активност е родово специфична и го подобрува квалитетот на слободното време на родителите, најчесто мајките и нивните деца, препорачуваме во **програмата за уредување паркови и зеленило** да се предвидат активности за **уредување и за реконструкција на постојните паркови и зелени површини, изградба на нови и ангажман на соодветно обезбедување со цел нивна заштита од уништување.** Во рамки на оваа програма се потребни и активности за **уредување тротоари, локални улици и јавен простор** со цел олеснување на движењето низ општината.

Анализата на пазарот на труд во општина Велес покажа дека 45 проценти од евидентираниите невработени лица се жени, што може да укажува на пониска активност на жените во општината. Иако нема статистички податоци за стапката на активност на локално ниво, националните податоци покажуваат дека стапката на активност на жените е 46,6 проценти, наспроти 67,8 проценти кај мажите.²⁰ Затоа, во **програмата за локален економски развој** се потребни **стимулативни мерки за активација на жените на пазарот на труд и активности за промоција и за почнување женско претприемаштво** во форма на информативни кампањи, грантови, обуки и слично.

Општина Велес е една од ретките општини што не подготвува годишна програма за еднакви можности, туку има изработено неколкугодишен акциски план и стратегија за родово еднаквост. И двата документа се со рок на спроведување заклучно со 2020 година, а подготовката на нови се планира по смирување на пандемијата, со цел партиципативна подготовка и учество на сите засегнати страни. Од една страна, партиципативното буџетирање е најдобриот начин за подготовка на стратегиски документи во согласност со потребите и со приоритетите на локалното население, но, од друга страна, потребно е овие документи да се подготват без одложување. Во време на пандемија, кога може да дојде до продлабочување на постојната родово нееднаквост, создавањето локален стратегиски документ е многу значајно. **Затоа, препорачуваме итна подготовка на локален документ за еднакви можности, во кој, доколку покрива период од неколку години, потребно е јасно и недвосмислено разграничување на активностите и на периодот на спроведување.**

Пандемијата на КОВИД-19 предизвика потреба за ребаланс на буџетот на Општина Велес, како резултат на променети приоритети и потреба за поголеми расходи во одредени категории, но кризата не се одрази со намалување на вкупните приходи. Па, така, вкупно, **буџетските расходи беа зголемени за 20 проценти, додека буџетот за активностите што треба да придонесат кон унапредување на родовата еднаквост, во просек, беше зголемен за 14 проценти, што укажува на тоа дека овие активности го следеле порастот на вкупните приходи, но со помал интензитет.**

¹⁹Osce (2019 година) Благосостојба и безбедност на жените: Северна Македонија. Извештај на резултати

²⁰Државен завод за статистика на РСМ, Стапка на активност на населението според полот и возраста, за 2019 година

Кај програмите со активности со родова перспектива има настаната промена кај три од четири програми. Најголемо зголемување од 17,9 милиони денари има кај програмата за социјална заштита (за 17 проценти), и тоа кај активностите за детски градинки, кои се од самофинансирачки активности и блок-трансфери и дотации од централниот буџет. Ваквото зголемување е во линија со приоритетите за поголеми инвестиции во детски градинки. Но, истовремено, буџетот за опремување со прочистувач за воздух е намален, што е спротивно на приоритетите наметнати од пандемијата на КОВИД-19 за спречување ширење на заразата. Слично, намалување има и кај активностите по оперативниот план за родова еднаквост, кои се дел од програмата за социјална заштита. **Општина Велес има солидна основа да дизајнира развоен буџет. Во спроведувањето на буџетот за 2021 година и во дизајнирањето на следниот буџет да се засили реализацијата на ставките што имаат директен придонес кон родовата еднаквост. Истовремено, да се зголемат инвестициите и да се заштитат од кратење во процесот на спроведување развојните компоненти (како детски градинки, домови за стари лица) што на индиректен начин придонесуваат за поголема родова еднаквост.**

Програмите на Општина Велес за 2021 година се речиси идентични со планираните за претходната 2020 година, што укажува на тоа дека при нивно создавање не се земени предвид променетите потреби на населението предизвикани од пандемијата на КОВИД-19. Анализата покажа дека, генерално, кризата предизвика намалување на доходот на населението поради намален обем на работа или изгубени работни места и зголемена потреба од уреди за следење на наставата на далечина, што укажува на тоа дека Општината во своите програми за социјална заштита и образование треба да предвиди активности за финансиска поддршка на лица погодени од пандемијата и за доделување уреди (компјутери, таблети или мобилни телефони) или средства за набавка на уреди на семејства што немаат можност да обезбедат. Тоа значи **дека при планирање нови програми, Општината треба да ги вклучи локалните жени и мажи во процесот на создавање на локалните стратегиски документи за да добие јасна слика за променетите потреби и приоритети со цел создавање родовоспецифични активности што ќе одговорат на потребите на жените и на мажите погодени од пандемијата. Тука треба да се нагласи фактот дека уште во 2020 година Општината**

им излезе в пресрет на ученици од социјално загрозуени семејства преку донација на таблети набавени со средствата предвидени за организација на фестивалот „Питијада“. Но, поради одолженото траење на пандемијата и извесното продолжување на наставата на далечина, Општината и во 2021 година требаше да алоцира финансиски средства за поддршка на социјално загрозуени семејства. Исто така, значаен е податокот дека дел од средствата за активности за унапредување на родовата еднаквост што не беа реализирани поради пандемијата се пренаменети за финансиска поддршка на самохрани родители, што е, исто така, значајно за унапредување на родовата еднаквост во општината и добар пример за поддршка на жителите што се најсилно погодени од пандемијата.

